

ФЕЙКОВА МОВНА ОСОБИСТІТЬ ІЗ ПОГЛЯДУ ДИСКУРСИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Грищенко О. В.

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті розглянуто поняття «фейк» і «фейкова мовна особистість» із погляду дискурсивної лінгвістики, подано їх визначення та схарактеризовано їх сутнісні ознаки. Доведено, що фейкова мовна особистість є творцем фейку й актором фейк-дискурсу.

Ключові слова: фейк, мовна особистість, фейкова мовна особистість, фейк-дискурс, множинна особистість.

Грищенко Е. В. Фейковая языковая личность. В статье рассматриваются понятия «фейк» и «фейковая языковая личность» с точки зрения дискурсивной лингвистики, даются их определения и охарактеризованы их сущностные признаки. Доказано, что фейковая языковая личность является создателем фейка и актором фейк-дискурса.

Ключевые слова: фейк, языковая личность, фейковая языковая личность, фейк-дискурс, множественная личность.

Gryshchenko O. V. Fake linguistic personality. The article deals with the notions of fake and fake linguistic personality which are studied from the point of view of discursive linguistics. The definitions to the notions are given and their essential features are described. It is proved that fake linguistic personality creates fake and participates in fake discourse.

Key words: fake, linguistic personality, fake linguistic personality, fake discourse, multiple personality.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна антропоцентрична парадигма науки про мову сконцентрувала увагу лінгвістів на мові як феномені людського буття й культури та на людині як носієві мови й репрезентантові певної культури. У центрі уваги дослідників поставлено людину, яка відображає культуру і творить мову.

Поняття мови й особистості взаємопов'язані. Вони знаходяться в центрі уваги не тільки лінгвістики та психології, а й інших наук і галузей знання, а саме: психолінгвістики, комунікативної лінгвістики, етнолінгвістики, когнітивістики, лінгвокультурології, прикладної лінгвістики, прагматики, дискурсивної лінгвістики, психології особистості тощо.

Кожна особистість виявляє себе в середовищах, які формують, визначають і розкривають її мовну поведінку. Використання мови відображає людську особистість значною мірою. Сучасна мовна особистість модифікується і трансформується під впливом суспільних, політичних, економічних, історичних, психологічних та інших факторів, набуває нових характеристик і аспектів вивчення.

Актуальність дослідження зумовлена, з одного боку, потребою осмислення феномена «фейкова мовна особистість», який значно змінює й доповнює розуміння поняття «особистість» і «мовна особистість», а з іншого – необхідністю розв'язання невирішених проблем у дослідженні мовної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «мовна особистість» уперше запропонований

В. В. Виноградовим у 1930 році й розроблений Ю. М. Карауловим («Русский язык и языковая личность», 1987), став складним міждисциплінарним поняттям, яке привертає увагу багатьох дослідників – лінгвістів, філософів, культурологів, психологів, психолінгвістів, соціологів тощо, породжує низку «термінів-послідників». Мовна особистість, яка представлена Ю. М. Карауловим у вигляді трьох рівнів, є «багатшаровим і багатокомпонентним набором мовних здібностей, умінь, бажань до здійснення мовних вчинків різного ступеня складності. Це особистість виражена в мові (текстах) і за допомогою мови» [3, 29–38]. Мовна особистість вільно використовує засоби мовного коду в різноманітних комунікативних ситуаціях [1, 172].

Термін «мовна особистість» стає надлишковим, оскільки особистість не може бути «безмовною», не може розглядатись без зв'язку з мовою, тому фокус уваги змістився з мови на мовлення.

Мовленнєва особистість – це особистість, яка володіє усним і писемним мовленням, чий «фрагмент свідомості» виявляє себе на різних рівнях: «вербально-семантичному, тезаурусному й мотиваційно-прагматичному» [1, 172].

Мовленнєва особистість потребує наявності комунікативної компетенції, а отже, вона є й **комунікативною особистістю**, що має сукупність необхідних для комунікації характеристик: мотиваційних, пізнавальних, когнітивних, функціональних тощо. Комунікативна особистість – це особистість, яка виявляє себе в мовленнєвій діяльності, в спілкуванні в сукупності різних дискурсів (текстів), вільно володіє різноманітними стратегіями й тактиками спілкування; має здатність вибирати комунікативні коди, що забезпечують адекватне розуміння та передачу інформації в певних ситуаціях; це діяльна людина, яка володіє комунікатив-

ною компетенцією. Це поняття вважається ширшим, ніж поняття мовної особистості, оскільки серед сутнісних ознак важливими є можливість і вміння «вибору не лише вербальної, а й невербальної комунікації, змішаних комунікативних кодів» [1; 4].

Увага до виявів особистості в мові, збільшення набору компетенцій, що дають їй змогу функціонувати в складному соціально-культурному контексті, не могли не змінити уявлення про мовну особистість. Когнітивно-дискурсивна парадигма дає можливість позначити дискурсивну теорію мовної поведінки. Мовна особистість виявляє себе в дискурсивних діях. Отже, вона є і дискурсивною особистістю. У дискурсі вона виявляє свої етнічні, професійні, вікові, статеві ознаки. Дискурсивна особистість – це «особистість багатогранна: мовна, комунікативна, словарна, етносемантична. У дискурсі виявляються психологічні межі особистості, філософсько-світоглядні установки, етно-національні й історико-культурні особливості. Сильна мовна особистість – це дискурсивна особистість, що володіє різними видами знань: енциклопедичними, лінгвістичними й інтеракціональними тощо» [5, 198–199].

Мета статті – вивчення та характеристика поняття «фейкова мовна особистість» і його репрезентація в дискурсивному просторі сучасних мас-медіа.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань статті**:

- проаналізувати різні підходи до вивчення «мовної особистості»;
- проаналізувати зв'язок термінів «мовна особистість», «мовленнева особистість» і «дискурсивна особистість»;
- вивчити умови функціонування «фейку» в засобах масової інформації;
- дати визначення поняття «фейкова мовна особистість».

Виклад основного матеріалу дослідження.

З огляду на інтегративні тенденції в сучасній науковій епістемі та динамічні трансформаційні процеси планетарного масштабу, що зачіпають національні культури, способи поведінки, комунікації і практичної діяльності, відзначимо необхідність ширшого підходу до розгляду людини як суб'єкта мовно-мовленнєвої діяльності. Зокрема, ми ведемо мову про багатовимірну сутність людини, що не вичерпується поняттям «особистість», бо особистість і «мовна особистість» є лише окремими аспектами людини. Сучасна особистість є множинною особистістю, яка є учасником реального й творцем віртуального простору. Отже, сама особистість іноді стає нереальною (віртуальною, фейковою). Це призводить до змін загальних психологічних, лінгвістичних, поведінкових, мовленнєвих та інших характеристик.

Уявлення про мовну особистість змінюється й модифікується. Поняття не втрачає своєї сутності, набуває нових характеристик в аспектів вивчення, оскільки особистість постійно змінюється і трансформується під впливом мовних, суспільних, політичних, економічних, історичних, психологічних та інших чинників.

У свою чергу, вказані трансформаційні процеси призводять до інтеграції альтернативних світів, створених за допомогою кодів різної природи, до взаємодій людини, колективів, етносів і їхніх культур, при чому

вони набувають характеру квазіреальних. В окремих випадках вони перетворюються на субститути «первинної» реальності, замінюють її. У цьому контексті наголосимо на такій реалії буття сучасного людства, як «фейк».

У сучасному світі формат ФЕЙК став невід'ємною частиною життя. У засобах масової інформації з'явилася безліч новоутворень, таких як *фейк ньюз, фейк-програма, фейк-тест, фейк фільм, відеофейк, фотофейк; фейкові новини, фейкові розмови, фейкові обіцянки, фейкові пенсіонери, фейкові переселенці; фейкова інформація, фейкова політика, фейкова 'реальність', фейкова смерть, фейкова думка, фейкова ідентичність, фейкова впевненість, фейкова елегантність, фейкова гра, фейкова сторінка, фейкова децентралізація, фейкова республіка, фейкова газета, фейкова логіка, фейкова реформа, фейкова коаліція, фейкова декларація, фейкова демократія, фейкова пандемія, фейкова активність, фейкова Федерація, фейкова боротьба, фейкова перемога; фейкове питання, фейкове весілля, фейкове оголошення, фейкове інтерв'ю, фейкове екологічне лихо, фейкове представництво, фейкове правосуддя, фейкове кривосуддя, фейкове привітання, фейкове викрадення, фейкове повідомлення, фейкове смс, фейкове Євробачення, фейкове опитування, фейкове повстання, фейкове голосування; фейковий парад, фейковий ролик, фейковий конкурс, фейковий чемпіонат, фейковий лист, фейковий розіграш, фейковий президент, фейковий мир, фейковий теракт, фейковий патріот, фейковий аккаунт, фейковий скандал, фейковий світ; фабрика фейків, фейканути, фейкофобія, фейкінг, фейкобудівництво* тощо (збережено правопис джерел – *авт.*). Багато з новоутворень стосуються людини: *фейкова сім'я, фейкове життя, фейкові друзі, фейкова особистість, фейкове оточення, фейкові люди; фейкер, фейк-мейкер.*

В інтернет-дискурсі фейк характеризують як *оманливий, жахливий, брехливий, образливий, лицемірний, маскарадний, безбарвний, жалюгідний, отруйний, зрадницький, даремний, огидний, брудний, політичний, інформаційний, черговий, інсценований, відвертий, нахабний, обурливий, нічого не вартий* тощо. Фейк *не має обличчя (або має кілька облич), уводить в оману, маскує, зраджує, раниць і жалить.* Він є «*новою медіареальністю*», «*всюдиусуцій*», але «*не фейком єдиним...*». Формат 'фейк' замінює реальні речі, дії та почуття. Людина стає 'актором' фейку, учасником фейк-дискурсу та інших суміжних видів дискурсу, які сприяють поширенню фейку.

Основними складниками лексико-семантичного поля 'фейк' є «брехня», «обман» і «маніпуляція» [2]. Отже, головна функція будь-якого роду фейків – маніпулятивна, тобто здійснюється навмисна дія на свідомість аудиторії, яка позбавляється можливості відокремити правду від брехні й опиняється в підлеглому маніпулятору становищі. Брехня є способом вияву влади, дає змогу здійснювати контроль над дискурсом (суспільним і публічним), перемикає увагу аудиторії на нові «знання» – брехливу інформацію, як правило, різку, помітну, часом абсурдну.

Поняття брехні (*lying*) належить до сфери вивчення не лише психології, а й лінгвістики (лінгвістичної праг-

матики). Люди говорять неправду за допомогою мови, тому брехню можливо вивчати в рамках лінгвістики. Брехня «губить мову» [8, 9]. Вона є «комплексним феноменом, який може розглядатися з філософського (етичного), семантичного, прагматичного, психологічного, соціального, політичного та інших поглядів»; «вербальним актом, який включає нелегітимну маніпуляцію знанням» і є «порушенням етичних норм правдивості, що лежать в основі всього людського спілкування» [6].

Головна мета фейку – обман і маніпулювання свідомістю людини та широкої аудиторії загалом. Маніпуляція свідомістю за допомогою фейку (фейк-нюз) включає мовну (вербальну), комунікативну, психологічну, інтеграційну (візуальну й аудитивну) дію на адресата. А в умовах інформаційної війни ця маніпуляція посилюється, і фейк стає зброєю для досягнення мети.

Дискурс – це все, що «пишеться, говориться й думається в певний історичний період» [7], а оскільки в дискурсивному просторі сучасних мас-медіа зараз багато що пишеться, говориться, думається та показується у форматі фейку, є всі підстави для системного розгляду **фейк-дискурсу** як своєрідного феномена та **фейкової мовної особистості** як творця фейк-інформації й учасника фейк-дискурсу.

Фейкова мовна особистість, як і будь-яка особистість, є складною та багатокомпонентною, вона має певні характеристики – психічні, лінгвістичні, етнокультурні, психологічні, гендерні, професійні, комунікативні, культурні тощо, які відрізняють одну особистість такого роду від іншої й мають різні ступені вербалізації.

Сучасна мовна особистість – це множинна особистість, яка живе в реальному світі, але створює віртуальні світи і простори та виявляє себе в різному оточенні. Мовна особистість стає віртуальною, нереальною та фейковою; вона є актором і учасником різних типів дискурсу. Сучасна особистість залучена до різних видів дискурсу та креолізованих дискурсів (*рекламного, медичного, політичного, публіцистичного, газетного, педагогічного, економічного, мас-медійного; побутового, публічного, професійного, поведінкового, персонологічного, осо-*

бистісного, комунікативного, розмовного; маніпулятивного, агресивного, аргументативного, персуазивного, агонального, евалюативного, лімінального, конфліктного; легітимного та нелегітимного, толерантного й інтолерантного; комп'ютерно-медійного, форумного мережевого, віртуального; дискурсу ін-групи й аут-групи, дискурсу конфлікту, дискурсу влади, дискурсу інформаційної війни, дискурсу часу, дискурсу гри, фейк-дискурсу, дискурсу тролінгу тощо), що відображує множинну природу особистості та сприяє різноманітним виявам її лінгвістичних стилів, розвитку комунікативної і дискурсивної компетенції.

Сучасні комунікативні технології вплинули на зростання та поширення способів комунікації. Переваги надаються спілкуванню в Інтернеті й по мобільному телефону. Формат спілкування розширився та має можливості переходу від живого/реального до віртуального. Це дає людині змогу перебувати в реальному світі й функціонувати в ньому, створювати 'віртуальні світи' та фейкові простори, що дають особистості можливість бути іншою, різною, нереальною й фейковою. Змінюються мовні, мовленнєві та поведінкові характеристики особистості.

Трансформується характер адресант-адресатних відносин. Адресат і адресант взаємодіють за допомогою багатьох різних каналів комунікації, які значно змінюють і модифікують спілкування, сприяють множинності виявів особистості та розвитку засобів створення, передачі й сприйняття дискурсу.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Фейкова мовна особистість – це множинна, різнобічна й розщеплена (split) особистість, яка маніфестує себе за допомогою різних лінгвістичних 'стилів' і певної мовної поведінки в різному оточенні; вона є актором різних видів дискурсу, створює й передає фейк, взаємодіє в ньому.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у вивченні інших особливостей фейкової мовної особистості, лінгвістичних маркерів і виявів фейку; також процесів створення фейк-дискурсу, передачі його і сприйняття, що могло б забезпечити глибше розуміння понять особистості та мовної особистості

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Українсько-російський словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич, Г. Ю. Богданович. – Саки : ПП «Підприємство «Фенікс», 2011. – 284 с.
2. Грищенко Е. В. Фейк-нюз как жанр новостного дискурса / Е. В. Грищенко // Научный вестник Международного гуманитарного университета. Серия «Филология». – Вып. 13. – Одеса, 2014. – С. 220–222.
3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 263 с.
4. Конечкая В. П. Социология коммуникации. Коммуникативная личность / В. П. Конечкая [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://society.polbu.ru/konetskaya_commsociology/ch28_i.html.
5. Синельникова Л. Н. Научный концепт «дискурсивная личность» как эпистемологическая закономерность / Л. Н. Синельникова // Наук. зап. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Серія «Філологічні науки». Науковий простір дискурсології: ретроспективно-перспективний вимір : зб. наук. пр. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – № 1(33). – С. 198–199.
6. Dijk van T. A. Contextualization in Parliamentary Discourse / T. A. van Dijk // Congreso Discurso Oral, Almeria. November 25, 2005. – Available at : <http://www.discursos.org/unpublished%20articles/Contextualization%20in%20parliamentary%20discourse.htm>.
7. McHoul A. Discourse, Foucauldian Approach / A. McHoul // Encyclopedia of Language and Linguistics / Editor-in-Chief: Keith Brown. – 2nd ed. – USA : Elsevier, 2006. – P. 680–686.
8. Weinrich H. The Linguistics of Lying and other essays / H. Weinrich. – University of Washington Press, Seattle and London, 2005. – 176 p.